

“Η θεωρία της Προσκόλλησης (attachment theory)-John Bowlby”

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- ▶ Η θεωρία της προσκόλλησης → Η θεωρία της προσκόλλησης αναφέρεται στο συναισθηματικό δεσμό ανάμεσα στο βρέφος και το κύριο πρόσωπο που το φροντίζει (συνήθως τη μητέρα). Η φύση και η μορφή της πρώτης σχέσης γίνεται μοντέλο για τις μετέπειτα σχέσεις, προκαλώντας προσδοκίες για το αν το άτομο είναι άξιο αγάπης και κατά πόσο μπορεί να βασιστεί στους άλλους.
- ▶ Διαδικασία της ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ εξέλιξης του ατόμου → Εσωτερικά λειτουργικά μοντέλα (internal working models) ή νοητικές αναπαραστάσεις

-
-
- ▶ Οι νοητικές αναπαραστάσεις είναι μοντέλα που οργανώνουν την εξέλιξη της προσωπικότητάς μας, κατευθύνουν την κοινωνική μας συμπεριφορά και αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση προσδοκιών, αντιλήψεων και συμπεριφορών, καθώς και τη βίωση συναισθημάτων σε υπάρχουσες αλλά και νέες σχέσεις.
 - ▶ Προσωπικότητα του ανθρώπου έχει τις πρώτες ρίζες της στην βρεφική ηλικία με την μητέρα να παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στην γέννηση της μέσω του δεσμού που θα αναπτύξει με το βρέφος, διαμορφώνεται κατά την παιδική ηλικία και αποκρυσταλώνεται κατά το πέραςμα της στην ενηλικίωση.

► Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας→Bowlby

Ζητήθηκε από τον Bowlby, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, να εξετάσει σε πιο βαθμό ο αποχωρισμός των μικρών παιδιών από τις μητέρες τους κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής τους επιδρά με αρνητικό τρόπο στη μετέπειτα εξέλιξη της ανάπτυξης του παιδιού

► Παρατήρησε κάτι κοινότοπο για τους ανά τον κόσμο γονείς, αλλά παραμελημένο από τους ειδικούς της ψυχικής υγείας ως τότε: ότι δηλαδή το βρέφος διαμαρτύρεται όταν οι γονείς απομακρύνονται ή όταν ξένα πρόσωπα βρίσκονται στον γύρο χώρο και αυτές οι συμπεριφορές παρατηρούνται εξαιτίας της απομάκρυνσης των γονιών.

► Βρέφος→ ΕΜΦΥΤΗ ανάγκη για δεσμό με ένα άτομο→Ένστικτο

Υποστήριξε δηλαδή ότι το βρέφος γεννιέται με την ΕΜΦΥΤΗ ανάγκη για δεσμό με ένα άτομο (ή άτομα) που θα του παρέχουν ασφάλεια. Αυτή ή τάση, που λειτουργεί ως ένα είδος ενστίκτου, παρατηρείται σε όλα τα είδη των θηλαστικών και οδηγεί στην προσκόλληση στο άτομο ή σε άτομα που θα εξασφαλίσουν ασφάλεια και προστασία. Απώτερος στόχος της τάσης προσκόλλησης ή δεσμού όπως και όλων των έμφυτων τάσεων, είναι η εξελικτική ικανότητα προσαρμογής στο περιβάλλον (evolutionary adapttness).

▶ Παρόλα αυτά, ο Bowlby δεν εξισώνει την έμφυτη τάση για δεσμό με την έννοια του ενστίκτου καθότι οι ενστικτώδεις συμπεριφορές αφορούν σε συγκεκριμένα σχήματα συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν ένα είδος ή είδη, ενώ οι συμπεριφορές δεσμού έχουν ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ σημασία για την διαίωνιση του είδους, και δεν προέρχονται από μάθηση. (Bowlby, 1969) .

▶ Θα δούμε στην συνέχεια του Power Point πως οι Rutter, Stern και Harlow μέσα από δικές τους μελέτες υποστήριξαν την έμφυτη αυτή ανάγκη του βρέφους για δεσμό.

1.1 Η θεωρία της προσκόλλησης

- ▶ Ένστικτο (με την έννοια έμφυτη τάση) της «προσκόλλησης»→από τον 7^ο μήνα μέχρι τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής→5 διαδοχικές καταστάσεις : πιπίλισμα, εναγκαλισμός, κλάμα, χαμόγελο και βλεμματική παρακολούθηση
- ▶ Η συμπεριφορά της «προσκόλλησης» έχει διπλή λειτουργία α) προσφέρει το αναγκαίο αίσθημα προστασίας και ασφάλειας και β) επιτρέπει την κοινωνικοποίηση με την μετάθεσή της, από την μητέρα στους κοντινού ανθρώπους και αργότερα στο ευρύτερο περιβάλλον.

2.1 Φάσεις δεσμού ανάμεσα σε παιδί και μητέρα

► 4 φάσεις δεσμού ανάμεσα σε παιδί και μητέρα:

Φάση 1η : Η φάση προ του δεσμού, αναπτύσσεται από τη στιγμή της γέννησης του παιδιού και διαρκεί μέχρι την έκτη εβδομάδα. Σε αυτή τη φάση τα βρέφη είναι σε στενή επαφή με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν, από τους οποίους και παίρνουν τα απαραίτητα για τη ζωή. Κύριο χαρακτηριστικό της φάσης αυτής είναι ότι τα βρέφη δεν φαίνεται να έχουν συνείδηση γνωστών ή άγνωστων προσώπων και δεν ανησυχούν όταν μένουν με κάποιον άγνωστο μαζί για κάποιο χρονικό διάστημα.

-
-
- ▶ **Φάση 2η :** Η φάση του υπό διαμόρφωση δεσμού έχει έναρξη την 6η εβδομάδα και διαρκεί έως τον 6ο – 8ο μήνα της ζωής του παιδιού. Στη παρούσα φάση τα βρέφη φαίνεται να αναγνωρίζουν τα γνώριμα από τα άγνωστα πρόσωπα για αυτό και αντιδρούν με διαφορετικό τρόπο στη παρουσία τους. Είναι η στιγμή που η επιφυλακτικότητα του βρέφους απέναντι σε άγνωστα πρόσωπα και αντικείμενα κάνει την εμφάνιση της.
 - ▶ **Φάση 3η :** Η φάση του σαφούς δεσμού η οποία παρατηρείται από τον 6ο – 8ο μήνα έως τους 18 – 24 μήνες. Σε αυτή τη φάση σύμφωνα με τον Bowlby γίνεται εμφανές το άγχος αποχωρισμού, το οποίο και αναδεικνύει την αναστάτωση και τη δυστυχία που βιώνει το βρέφος όταν απομακρύνονται από αυτό η μητέρα του ή το άτομο που το φροντίζει.

- **Φάση 3η** (συνέχεια...) Την ίδια αναστάτωση όμως βιώνει και η μητέρα όταν νιώθει το παιδί της να απομακρύνεται και δεν το βλέπει. Επί της ουσίας η φάση του σαφούς δεσμού όταν πραγματωθεί, καθρεπτίζει τον δεσμό που πλέον έχει διαμορφωθεί, δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας στο παιδί, όπου σύμφωνα με το Bowlby η μητέρα φαίνεται να αποτελεί την ασφαλή βάση εκείνη μέσα από τη οποία το παιδί νιώθει έτοιμο και ικανό να εξερευνεί το κόσμο και να επιστρέφει σε αυτή όταν νιώθει την ανάγκη. (ΦΩΛΙΑ).

-
-
- **Φάση 4η** : Η φάση των αμοιβαίων σχέσεων, η οποία αναγνωρίζεται από τους 18 – 24 μήνες και μπορεί να κρατήσει για αρκετά χρόνια. Αυτή τη περίοδο η ευθύνη για τη σχέση όπως και για τη διατήρηση της ισορροπίας του συστήματος του δεσμού μοιράζεται ανάμεσα στη μητέρα και στο παιδί το οποίο διαθέτει το χρόνο του για δραστηριότητες που απαιτούν περισσότερη διάρκεια μακριά από τη μητέρα, χωρίς όμως να ανησυχεί που βρίσκεται μακριά της

- ▶ Μελέτη του Bowlby για τον αποχωρισμό: Μια πραγματική απώλεια προκαλεί απελπισία και κατάθλιψη, ενώ η απειλή της απώλειας προκαλεί άγχος. Το παιδί αντιδρά στον αποχωρισμό με παρόμοιο τρόπο. Η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από απελπισία, αποθάρρυνση και τελικά, αποδέσμευση.
- ▶ Τα βρέφη και τα παιδιά βιώνουν το άγχος αποχωρισμού, όταν μια δεδομένη κατάσταση ενεργοποιεί τη συμπεριφορά προσκόλλησης αλλά το πρόσωπο της προσκόλλησης δεν είναι διαθέσιμο.
- ▶ M. Ainsworth → Συμπλήρωσε το έργο του Bowlby με μια εμπειρική έρευνα στο θεωρητικό έργο του με την μέθοδο του ξένου → 4 τύποι κατηγοριοποίησης προσκόλλησης

3. ΤΥΠΟΙ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι βασικοί τύποι προσκόλλησης είναι οι εξής τέσσερις:

- ▶ 1^{ος} τύπος: η ασφαλής προσκόλληση (secure attachment):
- ▶ 2^{ος} τύπος: η «αποφεύγουσα» προσκόλληση (avoidant attachment)
- ▶ 3^{ος} τύπος: η αμφίθυμη προσκόλληση (ambivalent attachment)
- ▶ 4^{ος} τύπος: η αποδιοργανωμένη προσκόλληση (disorganized attachment)

(Pro-Egalitarian, 2011)

-
-
- ▶ Παιδιά που κατηγοριοποιούνται ως *A/ ασφαλή*, παρουσιάζουν το άγχος τους κλαίγοντας και όταν επιστρέφει ο γονέας την χρησιμοποιούν ως ασφαλή βάση (secure base) για να ανακουφιστούν. Αυτός ο τύπος δεσμού χαρακτηρίζεται από καλή επικοινωνία μεταξύ του παιδιού και του γονέα όπου το παιδί εκφράζει τα αρνητικά συναισθήματα.

-
-
- ▶ Παιδιά που κατηγοριοποιούνται ως *B/ άγχους-αποφυγής*, παρουσιάζουν συμπεριφορές συναισθηματικής αλλά και φυσικής απομάκρυνσης από τους γονείς. Στην μέθοδο του ξένου παρατηρείται αδιαφορία κατά την επιστροφή του γονέα στο δωμάτιο και αποκλειστική εστίαση στο παιχνίδι. Συναισθηματικά δείχνουν να μην συναισθάνονται άγχος που ερμηνεύεται ως αποκοπή των συναισθηματικών πλευρών του δεσμού.

- ▶ Ο τύπος Γ/ άγχους-αμφιθυμικού /εμμονής συσχετίζεται με αμφιθυμικές συμπεριφορές που συνοδεύονται με παρατεταμένη διαμαρτυρία και έκφραση θυμού. Στην μέθοδο του ξένου το νήπιο δείχνει να θέλει να προσεγγίσει τον γονέα αλλά την ίδια στιγμή τον αποφεύγει.
- ▶ Πιο πρόσφατα, σε περαιτέρω αναλύσεις των αρχικών μαγνητοταινιών από την δοκιμασία του ξένου έχει εντοπιστεί και ένας τέταρτος τύπος (Main, & Hesse, 1990· Main & Solomon, 1990· Crittenden, 1988). Αυτός ο τέταρτος τύπος που ονομάστηκε Δ/ αποδιοργάνωσης, παρουσιάζεται σε παιδιά με γονείς που είναι μπερδεμένοι συναισθηματικά και συνήθως έχουν προσωπική ιστορία τραύματος, εγκατάλειψης ή θάνατο του γονέα σε μικρή ηλικία. Η Crittenden (1988) υποστηρίζει ότι ο τέταρτος αυτός τύπος δεσμού συσχετίζεται με προσωπικό ιστορικό κακοποίησης, απόρριψης και έλλειψης φροντίδας από τον γονέα.

Μια επισκόπηση όλων των ερευνών στην Βόρεια Αμερική σε 21 μελέτες, με σύνολο 1584 βρέφη, ανάμεσα στο 1977 και 1990 δείχνουν ότι το 67% περίπου των βρεφών κρίνονται ασφαλή, το 21% κρίνονται ως ανασφαλή-αποφυγής και το 12% κρίνονται ως ανασφαλή-εμμονής (van Ijzendoorn, Goldberg, Kroonenberg, & Frenkel, 1992). Σε μη κλινικά δείγματα το 15% κατηγοριοποιείται ως τύπου αποδιοργάνωσης (Δ).

Κατά την θεωρία της προσκόλλησης μια ασφαλής ή ανασφαλής προσκόλληση μπορεί να επηρεάσει πώς βλέπει το άτομο τον εαυτό του ως άξιο να λαμβάνει αγάπη ή όχι. Κατ'επέκταση, μπορεί να επηρεάσει την γενικότερη αυτό-αντίληψη του ατόμου με αποτέλεσμα να επηρεάσει και την κοινωνική του ανάπτυξη. Μακροχρόνιες έρευνες που μελετούσαν τη σχέση του τύπου προσκόλλησης και την αυτό-εικόνα των παιδιών, επιβεβαίωσαν ότι παιδιά που είχαν ασφαλή προσκόλληση, όταν μελετήθηκαν σε μεγαλύτερη ηλικία είχαν θετική εικόνα για τον εαυτό τους. Έρευνες επίσης φανέρωσαν ότι ο τύπος προσκόλλησης μπορεί να επηρεάσει την αυτονομία και ανεξαρτησία του ατόμου. Ευρήματα σχετικής έρευνας έδειξαν ότι παιδιά με μη ασφαλή προσκόλληση, τείνουν να χαρακτηρίζονται από τους καθηγητές τους ως πιο εξαρτώμενα από αυτούς.

Σύγχρονες έρευνες που γίνονται στα σχολεία σχετικά με το φαινόμενο Bullying φανέρωσαν ότι παιδιά με ιστορικό μη ασφαλούς προσκόλλησης τείνουν να είναι περισσότερο εμπλεκόμενα παρά τα παιδιά με ασφαλή προσκόλληση.

2.2 Φάσεις οριστικού αποχωρισμού

Ο Bowlby διατύπωσε τις επιπτώσεις του οριστικού αποχωρισμού στις παρακάτω φάσεις:

1) φάση διαμαρτυρίας σύμφωνα με την οποία το παιδί μπροστά στον αποχωρισμό εκδηλώνει έντονο άγχος, μεγάλη δυσφορία και κλάμα ενώ αναζητά επίμονα το άτομο στο οποίο έχει προσκολληθεί και πλέον απουσιάζει.

2) Φάση απόγνωσης ,σύμφωνα με τη οποία, αφού οι παραπάνω επικλήσεις και διαμαρτυρίες δεν λειτούργησαν αποτελεσματικά και το πρόσωπο της προσκόλλησης δεν έχει επιστρέψει, το παιδί βιώνει έντονη απόγνωση και απελπισία. Τη θέση διαμαρτυρίας πλέον παίρνουν ,η θλίψη, η αίσθηση δυστυχίας και αδιαφορίας προς το περιβάλλον.

3) Φάση αποδέσμευσης, κατά την οποία η προσαρμογή του παιδιού στα καινούργια δεδομένα αποτελεί μια πραγματικότητα, όπου φαίνεται πλέον να έχει αποδεχτεί την απουσία και να μην ενδιαφέρεται τόσο για την επιστροφή του ατόμου στο οποίο είχε προσκολληθεί.

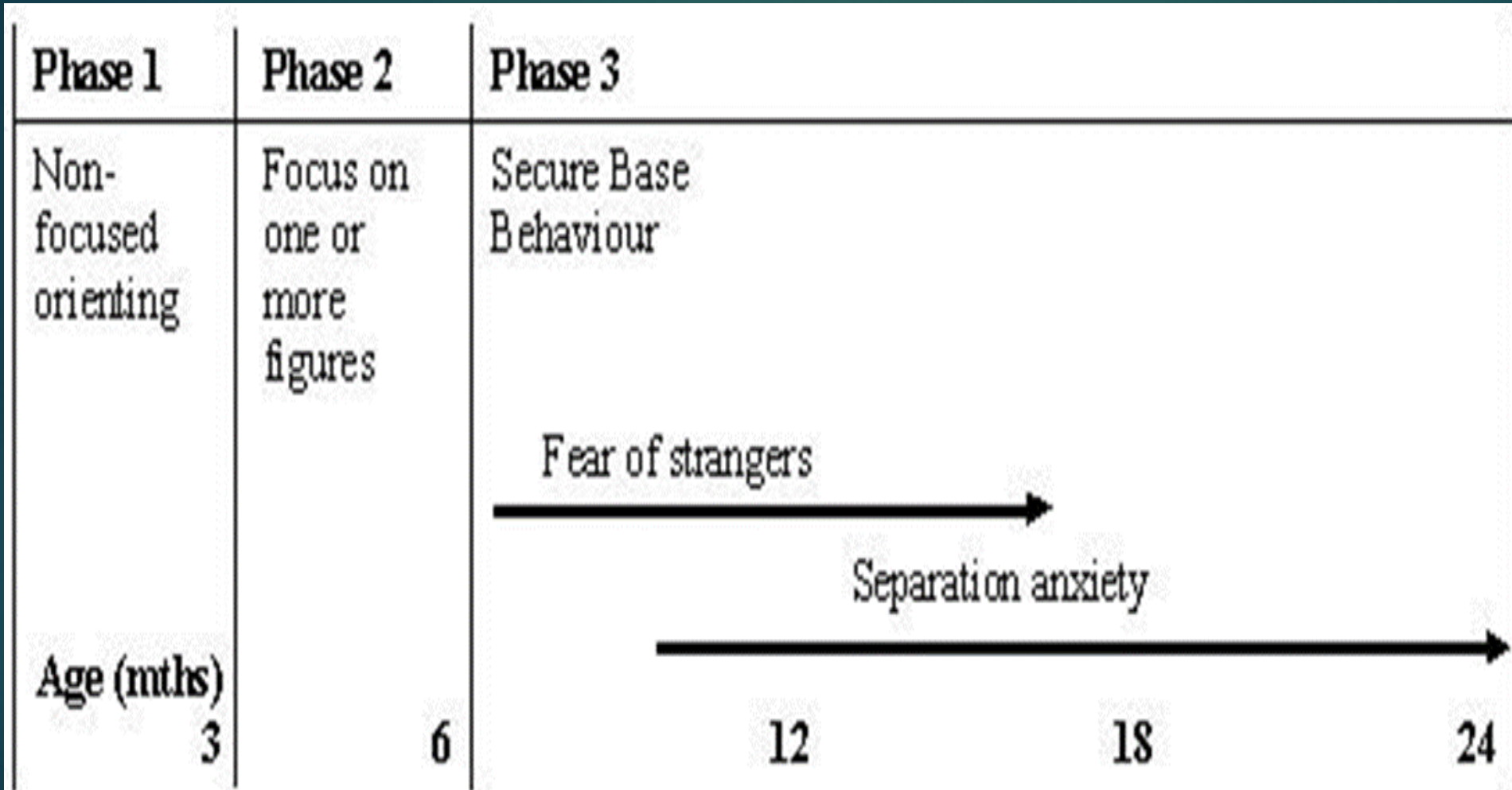

Figure 1: Phases of attachment

1.2 Κλινικές εκδηλώσεις του άγχους αποχωρισμού

- ▶ Άγχος αποχωρισμού-κορύφωση μεταξύ 13^{ου} και 24^{ου} μήνα→Διαταραχές ύπνου και σχολική φοβία κατά την παιδική ηλικία, κρίσεις πανικού και αγοραφοβία κατά την ενήλικη ζωή
- ▶ Κλινική εικόνα παιδιού→Η κλινική εικόνα του παιδιού χαρακτηρίζεται από μη πραγματικές ανησυχίες, όπως να πάθει κάτι κακό το ίδιο ή οι γονείς του κατά την περίοδο του αποχωρισμού, από δυσκολία να πάει να κοιμηθεί μόνο του ή δυσκολία να κοιμηθεί εκτός σπιτιού, αποφυγή να μείνει μόνο του, επαναλαμβανόμενοι εφιάλτες με θέματα αποχωρισμού, σχολική άρνηση, σωματικά συμπτώματα και σημάδια απελπισίας πριν ή κατά την ώρα του αποχωρισμού

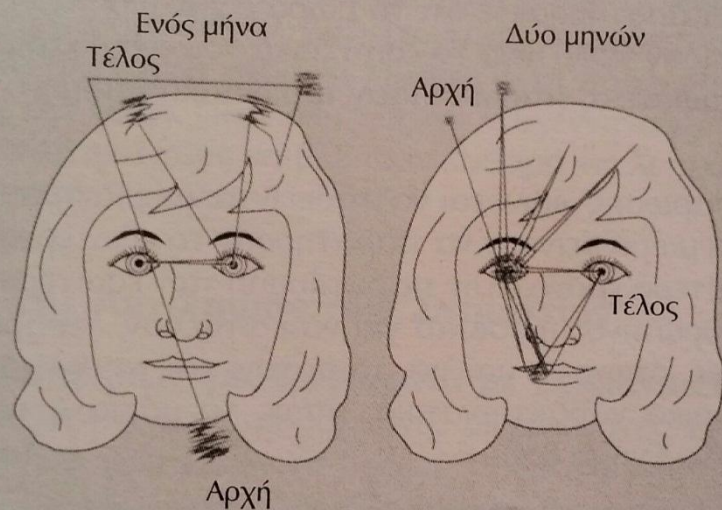
5. ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ

Πέρα από κάθε άλλο αναπτυξιακό μοντέλο η θεωρία του Bowlby εστιάζει στην διαπροσωπική σχέση και διαπροσωπική αλληλεπίδραση και στην επίδραση των διαφόρων εκφάνσεων αλληλεπίδρασης στην κοινωνική και συναισθηματική εξέλιξη του ατόμου.

Μελέτες των Rutter (1984) και Stern (1974)→Διαπροσωπική αλληλεπίδραση και αντίληψη.

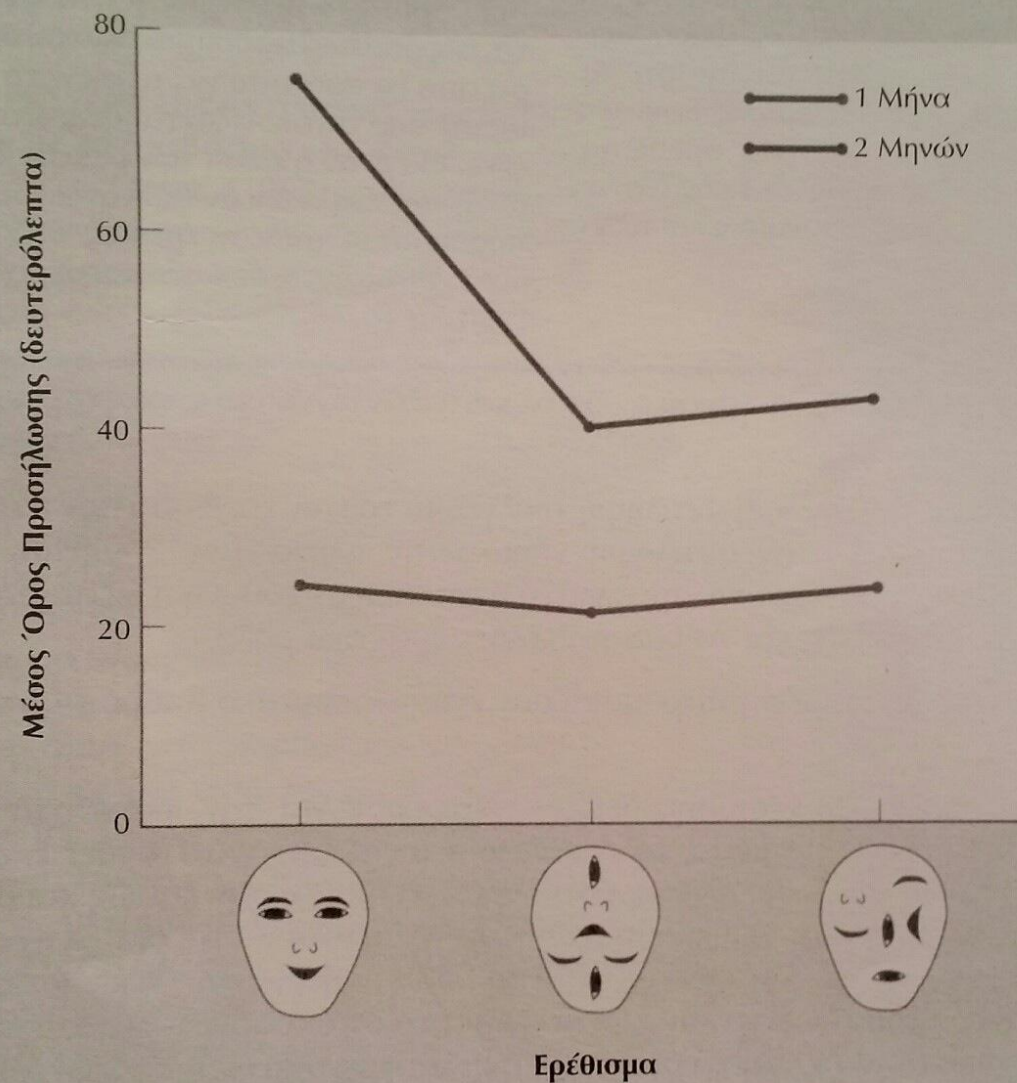
Μελέτες των Rutter (1984) και Stern (1974) έχουν δείξει ότι ήδη από την αρχή του δεύτερου μήνα τα παιδιά χρησιμοποιούν οπτική επαφή για την έναρξη και την ρύθμιση της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης με τρόπους παρόμοιους όπως στους ενήλικες. Προτιμούν γονείς που κινούνται και μιλούν από γονείς που δεν αναγνωρίζουν την παρουσία τους (Gusella et al., 1988). Δείχνουν καθαρή προτίμηση στην ανθρώπινη φωνή από άλλο τύπο ήχου (Fernald, 1989). Στρέφουν την προσοχή τους σε πρόσωπα και εκφράσεις προσώπου και όχι σε άλλα συμμετρικά σχήματα (Johnson & Morton, 1991). Μάλιστα, πρόσφατες μελέτες της Striano (2004) υπογραμμίζουν ακόμη περισσότερο την επικοινωνιακή δεινότητα των βρεφών στην αρχή της ζωής.

ΣΧΗΜΑ 8.4

Συνηθισμένα σχήματα σάρωσης που παρουσιάζουν τα βρέφη ηλικίας 1 και 2 μηνών, όταν κοιτάζουν ένα πραγματικό ανθρώπινο πρόσωπο.

Από τον Salapatek, 1975.

ΣΧΗΜΑ 8.6

Μέσος χρόνος που αφιερώθηκε στην παρατήρηση καθενός από τα τρία διαφορετικά ερεθίσματα από βρέφη ηλικίας 1 και 2 μηνών.

Από τους Maurer & Barrera, 1981.

Τι συνιστά μια διαπροσωπική σχέση;

- ▶ Ο Hinde (1979)→Έθεσε την διαπροσωπική αλληλεπίδραση ως την βάση της θεωρίας του για τις διαπροσωπικές σχέσεις.
- ▶ ο χαρακτήρας μιας σχέσης πηγάζει από την συνολική ιστορία των επιμέρους αλληλεπιδράσεων. Η αλληλεπίδραση βρίσκεται στο κέντρο της επιστημονικής θεωρίας των σχέσεων. Το πώς από τις επιμέρους αλληλεπιδράσεις οδηγούμαστε στις σχέσεις, εξηγείται σε μία σειρά βιβλίων και άρθρων τα τελευταία 20 χρόνια.

6. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

1. Οι ερευνητές εξέτασαν τον αναπαραστατικό κόσμο παιδιών ηλικίας έξι ετών ενώ είχαν επίσης πληροφορίες για τον τύπο δεσμού των παιδιών αυτών όταν ήταν μικρότερα των δύο ετών (συμμετείχαν σε άλλη έρευνα με την δοκιμασία του ξένου). Το δείγμα τους αποτελούνταν από 40 γονείς, και το παιδί τους ηλικίας έξι ετών.

-
- ▶ Στο τεστ άγχους αποχωρισμού τα ασφαλή παιδιά αναγνώριζαν συναισθήματα μοναξιάς, θλίψης και φόβου λεκτικά, όταν ο πειραματιστής τους περιέγραφε εικόνες αποχωρισμού. Αντίθετα, παιδιά που είχαν κατηγοριοποιηθεί με ανασφαλή τύπο δεσμού όταν ήταν 18 μηνών απέφευγαν να συζητήσουν τα συναισθήματά τους για τις εικόνες αποχωρισμού και γενικά δεν έδειχναν άνεση στην έκφραση των συναισθημάτων τους.

2. Πιο πρόσφατες έρευνες καταδεικνύουν την επίδραση του δεσμού στις σχέσεις στην εφηβεία. Δέκα χρόνια μετά την παρατήρηση των νηπίων με την μέθοδο του ξένου (στους 12 και 18 μήνες) οι Elicker και συνεργάτες ζήτησαν σε 47 από αυτά τα παιδιά να συμμετάσχουν σε μία κατασκήνωση. Με αυτό τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα στους ερευνητές να παρατηρήσουν και να καταγράψουν την συμπεριφορά των παιδιών και την μέτρηση της.

-
-
- ▶ Νέοι έφηβοι που ως βρέφη είχαν κριθεί ασφαλή, επέδειξαν πιο συναισθηματικά υγιείς συμπεριφορές, μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση – αυτοεκτίμηση και ικανότητες στις διαπροσωπικές σχέσεις από ότι παιδιά με ανασφαλή τύπο δεσμού.

5. Μια άλλη πλευρά των ερευνών των Harlow κατέδειξε και την σημασία του συστήματος δεσμού στα θηλαστικά. Σε πιθηκάκια που πήραν μέρος στην πειραματική συνθήκη (απομόνωση) δόθηκαν δύο ομοιώματα ενήλικα πιθήκου. Το ένα ομοίωμα είχε στην θέση της ρόγας απόληξη από καουτσούκ συνδεδεμένο με ένα μπουκάλι γάλα (τροφή) αλλά κατά τα άλλα ήταν κατασκευασμένο από σκληρό σύρμα. Το άλλο ομοίωμα δεν παρείχε τροφή αλλά εξωτερικά ήταν κατασκευασμένο από μαλακά υλικά και γούνα.

-
- Σε μια εποχή κρίσης, θεσμών και αξιών ,η ανάπτυξη και διατήρηση ενός βασικού συναισθήματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης, (φωλιά) μπορεί να αποτελέσει ένα γερό θεμέλιο της προσωπικότητας, ισχυροποιώντας την αίσθηση της αυτοεικόνας και της αυτοεκτίμησης, δίνοντας στο άτομο ένα γερό αντιστάθμισμα για να αντιμετωπίσει τις όποιες αντιξοότητες και «κρίσεις», χωρίς να καταρρέει.

(Πέτρου Δημήτρης)

ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΧΩΡΙΣ ΣΩΣΤΟΥΣ ΔΕΣΜΟΥΣ

Πέτρου Δημήτρης
Ειδικευόμενος παιδοψυχίατρος
Γενικό Νοσοκομείο Γ. Παπανικολάου
Τηλ: 6972098183

Ευχαριστώ πολύ για την υπομονή σας